

Nejoblíbenější, a to právem, bude román, který přináší vzory ověřitelné prakti životní, neboť zde je jeho věrojatnost nejživější a nejprůkaznější. Ale tento vzor nesmí být nikdy člověk t. zv. normální: rozšafný šosák. Vzor románový musí mít v sobě jakýsi romantický, nebo lépe *buríčský* element, kvas nepokoje a nespokojenosti. Tento kvas je důsledkem napětí mezi poesíí a jeovou skutečností, mezi poesíí a dnešní společností. Tímto kvasem předjíímá právě poesie budoucí život, budoucí formy společnosti. Ne člověk nepoučitelný životem, ale člověk do značné míry nepřizpůsobivý dnešním formám společenským musí být vždycky románový rek. V tom právě je jeho životnost, že žije, víc: že *věří* v život vši společnosti na vzdory. Věřojatnost vede konec konců k této právě a rozhodné *víře básnické*, víře v plném slova smyslu, stejně silné v tuzemskosti, jako je víra nábožen-ská silná v zázemskosti.

Dva německé romány válečné.

Němcům trvalo značně déle než Francouzům, než se pracovali ke klidnému, objektivně uměleckému zírání na válku. Dlouho chrlilo ze sebe Německo jen frázovitou tendenčnost a hrubou, heslovitou záměrnost ať toho, ať onoho rázu a zabarvení. Proč? Myslím, že příčina toho je v tom, že Němci byli poraženi ve světové válce. Ta mravní deprese, kterou chtějí nechtěj, braň se jí nebraň se jí, vždycky v tobě vyvolává porážka, musila být nejprve odreagována slovním křikem, hlukem, patosem, frázemí, než se mohlo dostat ke slovu jemnější a ukrytější zírání a ztvárnování dějů a skutečností válečných. A dostává se ke slovu vlastně až dnes ve dvou úspěšných a významných románech, z nichž jeden je již výborně do češtiny přeložen B. Mathesiem a druhý bude asi přeložen záhy: v *Re-marqueově* »Im Westen nichts Neues« a v *Rennově* »Krieg«.

Jak je viděna a souzena válka v těchto dvou knihách? Ne zcela stejně, ale přece příbuzně: viděna je velmi přesně, věrně, »pravdivě«, ale souzena není vůbec; je přijímána jako ohromná fatalita, z níž není uniknutí, jako přírodní kataklyzma, jako hmotná katastrofa, ne jako mravní drama — skoro bez kritiky, skoro bez námitek. U Rennova je tato mravní řeč bych bezpohlavnost, tento mravní indiferentismus až dusný a přiserný; ale ani Ren-marque nechce vyčítat a žalovat. Oběma jde o to: viděti,

vidět, vidět; vidět desítky nebo dvacítky páry očí zároveň, aby mohli říci, »jak to bylo«. Oba romány jsou nejprve a především velkolepou reportáží, reportáží největšího posud formátu: Renn úplně, Remarque alespoň na prvním místě.

Renn je nesmírný popis skutečnosti; a jen popis a jen skutečnosti. Zola, z něhož by byla úplně vyloučena jeho symbolisující obraznost básníka hmoty, Zola pouze sběratel dokumentů, ale ovšem dokumentů živých, zachycených hned na místě bleskovou fotografií mžikovou. Renn je fanaticky posedlý jedinou vůlí: vůlí k věci, k »pravdivosti«, ke »skutečným«. Jeho kniha podobá se panoptiku nepřesnějších hrůz, snesených s velikou pozorností a přesností zrakového záznamu: ale ty hrůzy jsou jako v panoptiku mrtvolně studené... Není tu osobnosti, není tu typu, který by se tu i jen vyžíval, ať nedím pro-trpěl k něčemu nebo se něčeho dokonce dotvářel. Je tu jen děsivý, neúprosný mechanismus války, a ani ne války, nýbrž ničeni. Rennův voják není ničím nepravím nadšen, nýbrž ani prostě ničím zaujat: ani pro nic, ani proti ničemu. Nenávadí nikoho, nemiluje nikoho; nemá mravního tvaru. Slepý atom, bez tvaru a bez jména, vířící z prázdna do prázdna; a na tomto přechodu z prázdna do prázdna zabíjející a zabíjený nebo spíše ještě: odpravovaný a odpravující; voják jako mechanismus ničivosti. Autor nemá k němu poměru, právě jako on nemá poměru k nikomu a k ničemu. Pocit úžasné bezmyšlenkovitosti, strašného duševního prázdna, do něhož jest, řekl bych, moderními stroje jímá úplně vypumpována duše lidská. Chvillemi tě z toho jímá až závrat; ale opakuje-li se to stále, mučí to jako nejtěžší múra. Není tu patosu, není humoru, není

tragiky, není ironie, není tragikomičnosti, není vůbec přerušení a oddechu od monotónní a lhostejné popisnosti, nebo lépe: záznamovosti. Zde se nemyslí, zde se neprotestuje, zde se nesoudí, zde se necítí: zde se jen zaznamenává. Zaznamenávají se nejsilnější a nejdívočejší věci s neustudějším klidem: v tom je až ďábelský rys této knihy.

Vypadá to, jako by je nezaznamenával člověk, jako by se zaznamenávaly s a m y: jako by nesly samy v sobě nějaký registrační aparát a ten aparát zanechával po sobě stopu, dříve než zmizí navěky. Objektivita? Ne: indiferentnost ke všemu a ke každému. Necitelnost? Ne, huře: lhostejnost.

Je to poesie nebo umění budoucnosti? Dokonce ne; žádná poesie, žádné umění. Reportáž velkého formátu, slovní fotografie. Vyrývá se to do paměti? Velmi často a dosti trvale. Do duše? Skoro nikdy.

Remarque je jiný: ten alespoň místy a na chvílku dosahuje opravdové objektivity. I on chce v podstatě totéž co Renn: povědět, jak to bylo; jak se to stalo, že byla válkou zničena celá generace, i »když unikla jejím grantům«. Ani on se nechce vzrušovat, ani on nechce zálovat, a nejméně již se zpovídat. Ale má kousek poměru ke svým osobám. Nejsou to odosobené automaty, jsou to živí lidé, třebaž žijící životem nesmírně chudým nebo ochuzeným, ano zmrzačeným. Má tu duševní perspektivu nebo aspoň náběhy k ní. Jeho vojáci mají jisté mravní a charakterové profily. Je jich celá parta, jsou spojeni kamarádstvím; postupem času se sehrávají skoro až jako kumpáni Romainsovi. A právě touto družností nebo aspoň povědomím, že něco takového jako družnost na světě existuje, pokoušejí se dostat v nejhorších chvílích nad situací. Remarque řekl nám to sám: »Je to veliké bratrství, které ja-

kýsi odlesk kamarádství z lidových písní, pocitu solidarity trestanecké a zoufalého soužití k smrti odsouzených podobně spojuje k jakémusi životnímu stupni, který vzniká z nebezpečí, napětí a opuštěnosti smrti a stává se prchavým zažíváním získaných hodin způsobem zcela nepathetickým.« Autor sám tedy ex cathedra opatřil hodně udýchaný teoretický výklad, jak brát jeho román. A při tom slova »způsobem zcela nepathetickým« jej nepřijemně usvědčují z literárnosti: není horších literátů, než ti, kteří se literárnosti při každé příležitosti slavně a veřejně zřikají. Neboť: nebylo by to možné, kdyby na ni neustále nemysleli; a nemysleli by na ni, kdyby jí nebyli plní...

Chci tím říci: Remarqueův román je ve své podstatě také reportáž jako román Rennův, ale reportáž již literárně přizpůsobená, apretýrovaná, učesaná. Remarque iistě napíše ještě řadu románů, a nebudou špatné, ale budou všechny jedné a téže ráže: bude v nich vykořisťovat literární genre reportáže...

V románu Remarqueově jsou i záblesky humoru, komičnosti, ironie. Jeden voják, Tjaden, zhltná půlhodinky před hlášeným nepřátelským útokem pořádný talíř hrachové polévky se špekem; vždyť neví, bude-li za půl hodiny žít... A nyní debatují kamarádi teoretickými argumenty pro a contra, bylo-li to rozumné. Kat — jiný voják — navrhuje to, protože se musí počítat se střelou do břicha, která je nebezpečnější při plném než při prázdném žaludku... Nebo scéna, kde za raněným vojákem, Polákem, přijde do nemocnice jeho žena: on touží po jejím objetí a kamarádi se radí, jak mu k tomu opatřit příležitost. Nebo vojáci přeplují nazi, boty v zubech, tuším v Belgii nějaký

průplav, aby se dostali na pomilování s Francouzskými, kterým splatí jejich pohostinnost komisárkem. (Jsme v zpustošené zemi, v níž zuří nouze a hlad.) »Loučím se srdečně a vklouzám do svých bot. Noční vzduch chladí naše horká těla. Mocně ční topoly do vzduchu a šumí. Měsíc stojí na nebi a ve vodě průplavu. Neběžíme, jdeme vedle sebe dlouhými kroky. Leer praví: To stálo za komisárkem.« Jak vidět, nejsou to žádné básnické záznaky; je to solidní, tiché, šedé, poněkud studené uměničko. Tak by se asi dal opsat talent Remarqueův, kdyby šlo o normální sujety mírové; a jen výjimečnost sujetu nadává jej zvláštním významem a jakousi obraznou září.

Ale jednu věc mají společnou oba německé romány, a té by si měli bedlivě povšimnout naši spisovatelé. Oba romány jsou díla lidí z r a k o v ý c h; i Renn i Remarque vidí a dovedou vidět. Dovedou pamatovat viděné a dovedou je i slovem přispědliit, jako hoši přispědnují polapené motýly nebo mouchy.

Je to podivná věc, o které se dá dost myslit, a ne právě příznivě pro náš literární charakter a literární nadání myslit. Měli jsme statisíce svých lidí na frontě, kteří prožili toféž, viděli toféž, co Renn a Remarque; a přece nevyšel z nich žádný Renn a žádný Remarque, rozuměj žádní autoři válečného románu typu Renn nebo Remarque; románu založeného na vidění a na reprodukci vidění. Máme ovšem romány válečné; ale, žel, jsou to romány legionářské. Ideologie nejrůznějšího druhu, deklamace, úvahy, rozumování vkládají se v nich mezi zrak a slovo reprodukcijící zrakový zážitek; a týčí se v nich proto mezi čtenářem a autorem různé papírové zdi imponantní mnohdy nudy, vznešenosti, ušlechtilosti a tloušťky.

Stařec - sebevrah.

Vysoký, kostnatý, velké šedé oči zahleděné před sebe, oškubaný vrbový prut v ruce a údy tak jaksi nekladné, jako by patřily dřevěnému panákovvi, a přece do sebe složené: tak sedí na kupce uschlého bláta, vylouveného z louže. Je to husopas; a husy stojí na jedné noze nebo leží na zemi, a i ony jsou nějak dřevěné. Jako by byl vytryskl odkudsi nějaký pramen hrůzy, vyžil se a zmrazil ve své oblasti všecko: i husopasa, i jeho zvířata.

Jdeš blíž a vidíš dva strakaté šňupavé šátky na jeho zápěstích. Před několika týdny pokusil se o sebevraždu. Podřezal si žíly k ránu ve své studené, plísni pokryté komůrce, když byl celou noc nezamhouřil oka a když se byl několikrát přemodlil růženec, který mu vyklouzl z rukou krví slizkých. Byl to umně řezaný růženec; co zrnko, to okvěti růžové. A každé zrnko, položil-lis je na vodu, rozvilo prý se jako skutečná šipková růže. Ale krev, která na ně vytryskla, nejen že jich nerozvíla, nýbrž slepila je přímo v jakési temně granátové bobule ne nepodobné drobným višním.

Před několika týdnů stalo se mu to, čeho nemohl přenést přes srdce. Selhal po prvé v životě při práci. Selhalo jeho tělo, zradilo jej jeho tělo. Nakládali snopy obilné na žebříňák a jak vznesl podávkami těžký snop na vůz vysoko naložený, zatočila se mu hlava, podklešly mu

Je to snad brutální, snad surové a cynické, ale je tomu tak: dnešní člověk-čtenář hledí na válku jako na divadlo, a sice na divadlo na výsost řídké a vzácné, k němuž se, žel, nevydávajív vstupenky a k němuž nepouštívjí diváků, kromě těch, kteří v něm sami hrají a platí po případě vlastní koží za podívanou. Nemůžev-li jí dnešní člověk vidět na vlastní oči, chce jí vidět aspoň zrakem autorovým nepřimo v knize. Chce o ní slyšet co nejméně a dokonce již nechce, aby mu autor o ní filosofoval, dlouze a široko uvažoval a libomudřil; glosu, úvahu, reflexi — to všecko si opatřív čtenář sám. To je mu jen omáčka k pečení. Vidět, vidět, vidět! Dej mi co nejvíce z ní vidět, tak by volal dnešní čtenář na spisovatele knih válečných, kdyby byl připuštěn k slovu a kdyby se ho někdo tázal po jeho přání. A že dávajív mnoho vidět, v tom je úspěch válečných románů à la Renn a Remarque.